

Щербань Н. І.

Київський національний лінгвістичний університет

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ АЙМАЙ 曖昧 (НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ) НА ПРИКЛАДІ НЕОДНОЗНАЧНИХ ФРАЗ 曖昧な表現 ТА ІДІОМИ 曖昧模糊 У ЯПОНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Невизначеність характерна не лише для мовної, але й для соціокультурної картини світу японців. Мета статті – розглянути, як японський лінгвокультурний концепт Аймай 曖昧 (Невизначеність) вербалізується у мовленні на прикладі наявних в японській мові неоднозначних фраз «аймайна хьооген» 曖昧な表現 та такого ідіоматичного поняття невизначеності, як «аймай моко» 曖昧模糊. Для цього було зібрано та охарактеризовано типи та види неоднозначних фраз, ситуації їх вживання. Описано слова із високим порогом невизначеності та подано приклади їх практичного використання в комунікації японців. Особливу увагу приділено визначенню та опису індивідуальних проявів багатозначності та невизначеності у кожному із варіантів. Подано детальний розбір лексики та граматичних часток неоднозначних фраз «аймайна хьооген» 曖昧な表現, нюанси вживання їх японцями у комунікативному діалогічному дискурсі. Також надано опис та аналіз ідіоматичного поняття «аймай моко» 曖昧模, сфери його використання та проаналізовано приклади речень із вживанням цього виразу із описом проявів конкретного типу контекстуальної, граматичної та семантичної невизначеності. Концепт Аймай 曖昧 (Невизначеність) у статті характеризується з лінгвокультурної точки зору, адже японська мова відображає в собі філософську картину світу японців із тяжінням до компромісного, безконфліктного та мирного існування, що і стало соціокультурним підґрунтям для поширення невизначеності у спілкуванні та описі почуттів, думок, інтенцій носіїв мови. Для широкого розуміння теми вербального втілення концепту Аймай 曖昧 (Невизначеність) згадано дослідження таких іноземних дослідників, як Дої Т., Кленсі П., Кубота Р., та проаналізовано японські тексти, статті та словники із найбільшою частотною лексикою невизначених фраз і слів, для більш детального аналізу та розбору неоднозначних фраз та їх реалізації у япономовному дискурсі.

Ключові слова: Невизначеність, неоднозначність, концепт, японська мова, неоднозначні фрази, 曖昧な表現, 曖昧模糊, 曖昧.

Постановка проблеми. Серед мовознавців японська мова характеризується як мова, що має виражену «невизначеність», яка існує на семантичному, граматичному, та контекстуальному рівнях. Серед одних із причин поширення невизначеності у комунікаційному дискурсі можна зазначити притаманну японцям культурну тенденцію уникати прямого мовлення, щоб обмежити дискусії, які можуть порушити внутрішню гармонію між членами однієї групи. У японській лінгвокультурі у словесному спілкуванні від людини до людини чітко та детально повідомлення про стан речей не завжди є пріоритетом. Неоднозначні висловлювання часто використовуються для того, щоб залишити простір для власних суджень іншій людині і не нашкодити її емоціям, і, як результат, отримати комфортне та насичене спілкування. Такого результату японці досягають завдяки використанню

неоднозначних фраз, ідіом та граматичних конструкцій «аймайна хьооген» 曖昧な表現.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика «невизначеності» японської культури розглядалась у працях Ое Кендзабуро, Дої Такео, Т. Аокі, М. Лютгерйоганна, Х. Пена, культурологічних нарисах Б. Рут, В. Овчиннікова, Д. Кіна, Н. Конрада, Т. Грігор'євої, лінгвістичних та літературних праць вітчизняних японістів В. Пирогова, І. Бондаренка та інших.

У своїх філологічних працях Ченг та Уоррен стверджували, що категорія «невизначеність» охоплює закритий набір предметів, які за своєю суттю є неточними і які учасники інтерпретують, виходячи з розуміння того, на що вказує доповідач, обравши нечітку мову, бо сказане не слід тлумачити точно. Враховуючи, що слухач не може отримати точного значення, успішне використання неоднозначних мовних зворотів вимагає від

учасників дискурсу спільного розуміння відносного статусу певного набору розмитих лексичних одиниць [1, с. 394].

Японська мова в характеризується як мова, що має глибоку невизначеність тексту [4; 5]. Вербальне спілкування японців часто буває непрямим. Що стосується його лінгвістичних особливостей, то структура японської мови різними способами сприяє неоднозначності: в мові опускаються члени речення, допускається прагматична елізія елементів, які можна отримати контекстуально, і дозволяється пропуск заключної частини речення, яка японською мовою відповідає основному присудку (SOV). Все це створює враження, що японці «стримані, обережні та ухиляються від прямої відповіді» [3, с. 110].

Кленсі також наводить приклади основних комунікативно-етичних цінностей японської культури, які сприяють поширенню невизначеності. Це «співпереживання», прагнення до «соціальної гармонії» (що вимагає уникання «явного вираження конфлікту») та умовне розмежування між хонне 本音 (справжні почуття) та татемае 建前 (соціально визнані принципи) [2, с. 216]. Тобто носії японської мови здатні зберігати індивідуальні думки та почуття, але вони їх максимально приховують задля створення безпечної комунікативної атмосфери. Інтерпретуючи відповідь на пряме запитання, японцю потрібно бути готовим здогадатися, що має на увазі адресат повідомлення. Проте дослідники-японісти у своїх працях звертають увагу переважно на культурологічний аспект прояву невизначеності у японській лінгвокультурі, але не дають чіткої категоризації ситуацій та лінгвістичних засобів, завдяки яким концепт Аймай 曖昧 (Невизначеність) вербалізується в японській мовній картині світу.

Постановка завдання. Мета статті – розглянути вербалізацію японського лінгвокультурного концепту Аймай 曖昧 (Невизначеність) на прикладі наявних в японській мові неоднозначних фраз «аймайна хьооген» 曖昧な表現 та ідіоматичного поняття невизначеності «аймай моко» 曖昧模糊, а також проаналізувати їх за типом використання, виокремити у групи відповідно до комунікативних ситуацій, де вони найчастіше використовуються, надати перелік фраз і їх трактувань залежно від контексту.

Виклад основного матеріалу. В японській мові існує поняття «аймайна хьооген» 曖昧な表現 – «неоднозначні фрази», тобто, таке слово чи словосполучення, яке може мати більше ніж одне

значення і трактуватись по-різному залежно від контексту вживання [9, с. 1–3].

За типом використання «аймайна хьооген» 曖昧な表現 можна розділити на дві групи:

1. Речення з незавершеним формулюванням 言い差しの曖昧さ. Ці речення не містять до кінця завершеної думки і можуть «обриватись» посередині смислової фрази. І, хоча речення формально є неповним, семантично воно передає сформульовану частину реципієнту, щоб привернути його увагу до ситуації. Це фраза, в якій оратор і слухач спільно закінчують речення на підставі здогадок та контексту. Наприклад, у фразі «я трішки поспішаю...» ちょっと急いでいるんですけど присутня логічна незавершеність завдяки граматичній частці けど, яка має такі значення як «отже, але». Слово ちょっと має неоднозначне трактування, і найчастіше перекладається як «трішки». Отже, дослівно мовець говорить «я трішки поспішаю, тому...» для того, щоб його співрозмовник зрозумів, що насправді у нього зараз немає часу на спілкування. Розглянемо ще одну фразу: «я думаю, що розумію тебе, але...» 分かると思うけど. Її використовують у ситуації, коли мовець не згоден із співрозмовником, проте хоче показати свою лояльність та не створювати конфлікт через різницю поглядів. Граматична частинка けど теж виконує роль переходу від озвученої фрази до неозвученого фіналу, який варто розуміти з контексту.

2. Неоднозначність у ступені та кількості 程度・数量の曖昧さ – слова та фрази, які нечітко описують кількісний та якісний стан речей: いいです «добре, гарно», ちょっと «трішки», 大丈夫 «нормально, достатньо».

Ці слова можна поділити за комунікативними ситуаціями:

1. Відповідь на питання «Як?»:

– かなり «достатньо, досить таки»: かなりの金額 «достатня сума грошей» – невизначеність у конкретиці: «скільки саме?»;

– ずいぶん «дуже, достатньо»: ずいぶんな男 «достатньо гарний чоловік» – неоднозначна характеристика, суб'єктивне враження мовця; ずいぶん寒い «дуже холодно» – фраза залежить від почуттів мовця (не вказана конкретна температура та погода);

– だいたい «загалом, вцілому»: だいたい分かります «загалом зрозумів» – неоднозначна суб'єктивна оцінка (що саме зрозумів?»);

– しっかり «впевнено, чітко, наполегливо, завзято»: しっかりした人間 «людина, на котру можна розраховувати», しっかり勉強する

«наполегливо вчитися» – неоднозначна суб'єктивна оцінка (які якості має людина? що саме вивчив?);

– きちんと «акуратно, пильно, точно»: きちんと片づける «акуратно прибрати» – неоднозначна суб'єктивна оцінка (що саме було зроблено?);

– ちゃんと «повністю, як слід, акуратно»: ちゃんとしなさい «зроби все, як слід» – неоднозначна суб'єктивна оцінка (що саме варто зробити, які дії?).

2. Відповідь на питання «Хто?»:

– 大勢で «багато людей», みんな «усі» – неоднозначність у кількості та конкретних виконавцях (кількість, стать, вік, імена...);

– 若手 «початківці, молоді спеціалісти» ベテラン «ветерани» – неоднозначність у сприйнятті позиції людини: кого можна назвати початківцями, а кого ветеранами?

3. Відповідь на питання «Коли?»:

– なるべく早く «якомога раніше» – нечітке визначення часу (година, день...?);

– できる範囲で «наскільки це можливо» – нечітке формулювання запиту. Неоднозначні межі можливих компетенцій, дій, часу;

– 数週間, 数か月 «кілька тижнів, кілька місяців» – невизначене конкретне число.

4. Відповідь на питання «Де?»: 本社で(何階) «в компанії», いつもの場所で «на тому самому місці, що і завжди», 駅前のカフェ «в кафе перед станцією» – невизначене місце: на якому самому місці? Де саме в компанії (який поверх, офіс?) У якому саме кафе?

Вживання неоднозначних виразів цих груп активно поширене серед розмовної мови. Особливою популярністю користуються граматичні закінчення-афікси для позначення рівня сумніву, схожості, підкреслення теми розмови, розширення контексту у незавершеному формулюванні: とか «і так далі», つぼい «такий як, неначе...», でしょ «саме так», すごい «крутий, страшний, класний», じゃない «чи не так?», なんか «такий, якийсь, та де там!», といふか «іншими словами, або», みたいな «виглядає як, схожий на».

Слід зазначити, що критерії сприйняття таких слів, як 一般的な «загальний», 基本的な «основний», 重大な «серйозний» та 十分な «достатній», різняться залежно від читача. Неоднозначні слова, що виражають короткий час, такі як 瞬時に «миттєво», すぐに «негайно» та 素早く «швидко», часто зустрічаються в ділових паперах з визначення вимог та проектних документах. На додаток до цього, існує безліч неоднозначних слів,

таких як 環境 «оточення», 現在の «поточний» これら/それら «ці / ті», 担当者 «відповідальний» та 当該の «відповідний», і без уточнюючих слів чи речень навіть носій японської мови може не повністю зрозуміти їх значення.

Мовний зв'язок між невизначеністю та двозначністю в японській мовній картині світу пов'язаний із поняттям ввічливості у тому випадку, коли для збереження обличчя співрозмовника мовець, як правило, використовує неоднозначні фрази і дає різні варіанти інтерпретації речення. Таким чином буде збережено обличчя співрозмовника, і спікер не несе безпосередньої відповідальності за можливий конфлікт інтересів.

Розглянемо типи неоднозначних відповідей, які означають зовсім інше, ніж може здаватись на перший погляд [7]:

– じゃ、申し訳ないけど «Ну, нічого не вдієш» насправді означаєそれは違うと思う «Я думаю, що це має бути по-іншому»;

– そういうのも一つの手だけど «З одного боку це так, але...» насправді означаєそのやり方は問題がある «З цим є проблеми»;

– なるほど «Зрозуміло» насправді означаєどうでもいい «Все одно»;

– まあ、それはいいとして «Ну, це ніби непогано» насправді означаєよくない «Погано»;

– ただ、我々としては、できれば «Ну, якби ми могли щось зробити...» насправді означає我々の最低ラインはここだ «Це вже була нижня межа того, що ми могли вдіяти»;

– それは、こちら確認不足でした «Тут не вистачило перепроверок» насправді означає我々は悪くない «В цьому немає нашої провини»;

– そうですか、分かりました «Он воно як. Зрозуміло» насправді означаєあきれた «шок, незадоволення»;

– そうですね。一度社内で検討してみます «Он воно як. Ми ще раз переглянемо це в компанії» насправді означаєこの話はなかったことに «Зробимо вигляд, що цієї розмови не було»;

– ありがとうございます ざいました ざwyczaj វវічливий кінець розмови, а не подяка.

У вищенаведених прикладах вказано те, як японці звикли маскувати справжні інтенції, щоб не образити співрозмовника. Тут невизначеність виражається завдяки подвійному змісту фрази, який заздалегідь відомий обом співрозмовникам, хоча формально фраза звучить з використанням інших (іноді протилежних за значенням) слів чи граматичних конструкцій.

У бізнесі та на роботі японці використовують неоднозначні фрази під час переговорів і можуть давати неоднозначну відповідь із незрозумілими «Так» чи «Ні», що спонукає іншу сторону робити припущення. Крім того, якщо зміст «неоднозначний» в описі товару, таблиці, тексті засідань або розмові з людьми, які беруть участь у роботі, слухач може розгубитися.

Розглянемо приклад запрошення на ланч: そのうち食事でもしましょう у дослівному перекладі «давайте пообідаємо». У японському менталітеті ця фраза маркується як звичайна фраза ввічливості, і не означає реальну інтенцію пообідати зі співрозмовником [8]. Або інший приклад, де вам пропонують ще одну чашку кави: コーヒーのお代わりはいかがですか? Якщо відповідь буде結構です «цього достатньо», то вона позначає чітку відмову. Але із використанням часточки *ねえ*, яка пом'якшує тон розмови і означає згоду із співрозмовником, *結構です* *ねえ* фраза набуває значення «Так, будь ласка». Також фраза *考えておきましょう* «Ми подумаємо» у японській бізнес-культурі трактуватиметься як ввічлива відмова.

В японській мовній картині світу також існує поняття «аймаймоко» 曖昧模糊, що перекладається як «невизначеність», але контекстуально ближче до опису ситуації. Два ієрогліфи, які доповнюють фразу 模糊 «*моко*», мають значення «клей» (який розтягує речі). Тобто, в концептуальній картині світу властивість об'єднувати, склеювати декілька значень в одне натякає на розмитість конкретних рамок та невизначену форму і суть [6, с. 2].

Подібна невизначеність проглядається на чотирьох рівнях:

1. Речі та стан не є чіткими та однозначними (ものごとや態度が明確ではなくあやふやなこと).

2. Існує дві або більше варіанти інтерпретації речей, і вони неоднозначні (ものごとの解釈が2通り以上あり両義性がある).

3. Неоднозначні фрази (曖昧な表現).

4. Неоднозначна відповідь (返事が曖昧である).

曖昧模糊 – це ідіома, що складається з чотирьох ієрогліфів, яка підкреслює «незрозумілий вигляд» і «неясність», поєднуючи ці два слова. Отже, можна сказати, що ступінь неоднозначності відразу зростає, коли використовується «неоднозначне ставлення», а не «двозначне ставлення».

曖昧模糊 використовується, коли існує дуже висока ймовірність бути незрозумілим. Цей вираз характеризує такі ситуації:

1) існує два або більше варіанти інтерпретації речей або ситуацій. Іншими словами, доречно використовувати вираз в ситуації, коли «з одного боку, це можна зрозуміти так, але з іншого боку – інакше». У бізнесі це вираз вживається з емоціями, які описують розгубленість у ситуації, яка вимагає неодноразового підтвердження з японської сторони;

2) коли не можна чітко розділити ситуацію на «чорне і біле» і ступінь двозначності надзвичайно високий, а кожне слово має декілька підтекстів.

Розглянемо приклади із використанням фрази 曖昧模糊:

– 彼女の曖昧模糊な態度に困り果てている
«Я дуже стурбований(а) її неоднозначною ситуацією». У цьому прикладі 曖昧模糊 виступає у якості прикметника, що описує ознаку стану. Також невизначеність в реченні виникає через відсутність суб'єкта та вказання на стать автора фрази;

– 恋愛において曖昧模糊な関係はよくあるものだ
«В романтиці часто зустрічаються неоднозначні стосунки» 曖昧模糊 виступає у якості прикметника, що описує ознаку стосунків;

– 曖昧模糊とした状態から脱出したい。だから彼に気持ちをしっかりと確かめようと思う
«Я хочу вийти зі стану невизначеності. Тому я думаю пересвідчитись у його справжніх почуттях». У цьому прикладі 曖昧模糊 виступає у якості прислівника, що теж описує стан;

– 取引先に契約のアプローチをかけたが、曖昧模糊な返事が返ってきた
«Я звернувся до ділового партнера з контрактом, але отримав неоднозначну відповідь» У цьому прикладі 曖昧模糊 виступає у якості прикметника, що позначає ознаку відповіді;

– 部下の曖昧模糊な報告内容に、部長は書き直しをさせた。
«Начальник змусив виправити неоднозначний зміст звітів своїх підлеглих» У цьому прикладі 曖昧模糊 виступає у якості прикметника, що позначає ознаку якості звіту.

Висновки і пропозиції. Таким чином, ми можемо зазначити, що концепт Аймай 曖昧 (Невизначеність) у японській мовній картині світу вербалізується завдяки ряду неоднозначних фраз та ідіом 曖昧な表現, які мають різні трактування залежно від ситуації та контексту і використовуються для того, щоб дати менше конкретної інформації через небажання мовця створювати конфліктну ситуацію, або ж у ситуаціях, коли мовець описує стан невпевненості. Ми дійшли до висновку, що в реченнях з незавершеним формулюванням будуть використовуватись граматичні часточки

із високим рівнем неоднозначного трактування. На позначення неоднозначності у ступені та кількості у японській мові існує кластер слів із більш ніж одним варіантом трактування, які можуть відрізнятися у залежності від контексту. Їх використання характерне для побутового опису ситуації і для ділового мовлення, де в другому наявність додаткових змістів у фразі впливає на можливість безкон-

фліктної комунікації. Отже, дослідження варіантів вербалізації одного із ключових концептів японської мовної картини світу – Аймай 曖昧 (Невизначеність) сприяє глибшому розумінню комунікативних стратегій японців, допомагає визначити фрази чи речення із наявним багатозначним підтекстом та більш точно інтерпретувати їх під час перекладу рідною мовою.

Список літератури:

1. Chen, W., Warren M., Indirectness, Inexplicitness and Vagueness made clearer, *Pragmatics* 13, (3), 2003, pp. 381–400.
2. Clancy P. The acquisition of communicative style in Japanese. In *Language Socialization Across Cultures*, edited by B. Shieffelin and E. Ochs. Cambridge : Cambridge University Press, 1986. P. 213–250.
3. Doi T. *The Anatomy of Self: the Individual vs. Society*. New York : Kodansha, 1986. 110 p.
4. Kubota, R. Japanese culture constructed by discourses: implications for applied linguistics research and ELT. *TESOL Quarterly* 33/1, 1999. P. 9–35.
5. Miller, L. Japanese and American indirectness. *Journal of Asian Pacific Communication* 5, 1994. P. 37–55.
6. 「曖昧模糊」の意味とは？使い方と例文・類語表現も紹介 URL: <https://biz.trans-suite.jp/16172> (дата звернення: 20.06.2021) [in Japanese].
7. ビジネスシーンで用いられる日本語の曖昧表現について URL: <https://nihongonosensei.net/?p=4809> (дата звернення: 15.11.2017) [in Japanese].
8. 電話対応でCS向上コラム第12回 あいまい言葉はトラブルのもと URL: https://www.jtua.or.jp/education/column/skillup/201405_01 (дата звернення: 15.11.2017) [in Japanese].
9. 黎雲華 日本語のあいまいさ文化的背景を学ぶ授業アイデアコンテスト作品集 2000. P. 1–3 URL: https://www.tjf.or.jp/takarabako/ideacontest_jp/pdf/3_s08j.pdf [in Japanese].

Shcherban N. I. VERBALIZATION OF THE CONCEPT AMBIGUITY 曖昧: CHARACTERISTICS OF AMBIGUOUS PHRASES 曖昧な表現 AND THE IDIOMATIC CONCEPT OF 曖昧 模糊 IN THE JAPANESE LANGUAGE MAP

The purpose of the paper is to analyze how the Japanese linguistic and cultural concept Ambiguity 曖昧 is verbalized in speech in a case study of ambiguous phrases aimaina hyoogen 曖昧な表現 and such an idiomatic concept of ambiguity as aimai moko 曖昧模糊. To achieve this, the following steps were taken. The types and kinds of ambiguous phrases were handpicked and they were contextualized. Words entailing a high level of ambiguity were described, and examples of their unique usage in the Japanese communication were provided. This study paid special attention to the definition and description of unique representation of ambiguity in each case. The following work provides a detailed analysis of vocabulary and grammatical structures of ambiguous phrases aimaina hoogen 曖昧な表現, notes the nuances of their verbal representation in the communicative Japanese discourse. Moreover, in this paper we analyze the idiomatic concept of aimai moko 曖昧 模糊 within the scope of its usage and outline examples of sentences with a particular type of contextual, grammatical and semantic ambiguity. This paper characterizes the concept of Ambiguity 曖昧 from a linguistic and cultural perspectives, since the Japanese language reflects the philosophical picture of the Japanese conceptual map with a tendency to compromise, avoid conflict and long for peaceful existence, which became the socio-cultural basis for ambiguous and uncertainty in communication. For the better understanding of the verbal embodiment of the concept of Ambiguity Aimai 曖昧 in this article were analyzed the works of foreign researchers such as Doi T., Clancy P, Kubota R, as well as Japanese texts, articles and dictionaries with the highest frequency of ambiguous phrases.

Key words: Uncertainty, ambiguity, concept, Japanese language, ambiguous phrases, 曖昧な表現, 曖昧 模糊, 曖昧.